نشریه علمی اندیشه نوین دینی
دوره ۱۷، تابستان ۱۴۰۰، شماره ۶۵
مقاله علمی ـ پژوهشی
صفحات: ۷۴ ـ ۵۹

Scientific Journal
ANDISHE-E-NOVIN-E-DINI
Vol. 17, Summer 2021, No. 65
Scientific Research Article

بررسی انتقادی نسبت «آب، ارتعاش و معنویت» در اندیشه ماسارو ایموتو

محمدحسین کیانی*

چکیده

ماسارو ایموتو با استناد به آزمایش‌های تجربی مدعی است درک آدمی از خویشتن متوقف بر فهم تغییرات آب موجود در بدن است و بر این اساس، مسئله تحقیق بررسی اعتبار این ایده و تحلیل راهکارهای ایموتو جهت کسب بهبودی و معنویت است که به روش تحلیلی ـ انتقادی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای انجام شده است. بدین‌سان، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که دیدگاه ایموتو از انسجام کافی برخوردار نیست؛ چرا که نخست، ماده به مثابه امر ناپایدار نمی‌تواند آگاه باشد و خردمندی نیز جز در حصول صورت معقول نزد مجرد حاصل نمی‌شود؛ دوم، ایموتو در تبیین خودشناسی و بهبودی بر اساس آب موجود در بدن انسان و با استناد به آزمایش‌های تجربی مرتکب تسری حکم و سفسطه شده است. سوم، وی در تشریح این نظریه مرتکب تشبه امر ـ خلط مبحث ـ شده است؛ زیرا به این نکته توجه ندارد که پدیده‌های مادی علل بی‌شماری دارند، اینکه انحصار پدیده‌ای در علت جسمانی می‌تواند مستلزم تناقض باشد و اینکه علامت غیر از علت است.

واژگان کلیدی

کریستال آب، آگاهی و هوشمندی، خودشناسی، بهبودی، علیت، سفسطه.

---

* پژوهشگر پسادکتری فلسفه دانشگاه قم و مدرس معارف اسلامی. kiani61@yahoo.com
تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۴/۲۰

۱. طرح مسئله

ماسارو ایموتو[1] نویسنده و معلم معنوی است[2] که به‌دلیل علاقه به مسائل شبه‌علمی و معنوی، به مطالعه آب و آزمایش بر بلور یخ پرداخته است. ایده ایموتو نخستین مرتبه در سال ۱۹۹۹ میلادی ابراز و مدعی شد که آب نه‌تنها منعکس‌کننده موقعیت جغرافیایی پیرامون خود است که همچنان، وضعیت آگاهی و فضای روانی پیرامون خود را بازگو می‌کند؛ به عبارت دیگر، آب می‌تواند آگاهی شخصی و جمعی آدمی را منعکس کرده و تأثیرات مثبت یا منفی حاکم بر فضای اطراف را بازنمایی کند. او معتقد بود که این ادعا با مطالعه آب در اقصی نقاط جهان و عکس‌برداری از بلورهای آب قابل اثبات است. ایده و فعالیت‌های ایموتو علاوه بر جنبه معنوی و شبه‌علمی، ازآن‌رو که ناظر به بحران زیست محیطی به‌ویژه در حوزه مسائل آب بود، توانست از جنبه‌های مختلف مورد توجه قرار گرفته و سخنی تازه قلمداد شود؛[3] چراکه برای نمونه، او معتقد بود که آب آلوده را می‌توان از طریق نیایش و تجسم مثبت پاک کرد.

هرچند ایموتو درباره مسائل متنوعی به ابراز عقیده پرداخت؛ اما با بررسی اندیشه‌های او می‌توان نظریه اصلی او را حول نظریه «نسبت آب، ارتعاش و معنویت» سامان داد. بر اساس این، مسئله این مقاله بررسی و تحلیل انتقادی این نظریه است؛ به این منظور، نخست در مقام بررسی محتوا، این دیدگاه را در قالب دو ادعا بررسی خواهیم کرد: نخست، آب و مسئله خودشناسی؛ دوم، آب و مسئله بهبودی. سپس در مقام تحلیل انتقادی این دیدگاه از سه منظر «واکنش هوشمند»، «تسری حکم» و «تشبه امر» سخن خواهیم گفت.

---

1. Masaru Emoto.

۲. در سال ۱۹۴۳ میلادی در یوکوهاما ژاپن به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را در همان شهر گذراند، سپس به دانشگاه رفت و در رشته روابط بین‌الملل از دانشگاه یوکوهاما فارغ‌التحصیل شد. در سال ۱۹۸۶ میلادی، موسسه تحقیقاتی IHM را در توکیو تأسیس کرد. وی در سال ۱۹۹۲ موفق به اخذ دکتری طب جایگزین از دانشگاه بین المللی پزشکی هند شد.

۳. ایموتو به یکی از مدافعان بین المللی آب نیز شهرت یافت و باورهای او جدای از حوزه نشر مکتوب که به بیش از بیست زبان دنیا ترجمه شده، در قالب مستندات و فیلم‌ها نیز گسترش یافت؛ مواردی نظیر «ما چه می‌دانیم» که در سال ۲۰۰۴ در ایالات متحده تولید شد و یا «آب رمز و راز» که در سال ۲۰۰۶ در روسیه ساخته شد. ازاین‌رو، ماسارو ایموتو در آن سال‌ها بیشترین فعالیت خود را صرف سفر به سراسر جهان و ارائه سمینارها و برگزاری سخنرانی به‌منظور گسترش پیام صلح‌آمیز آب کرد. در سال ۲۰۰۵ میلادی در سازمان ملل به ایراد سخنرانی پرداخت؛ در سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ از سوی نشریه واتکینز به‌عنوان استاد معنوی شناخته شد و در سال ۲۰۱۲ میلادی جایزه GALA SPA ویژه آب را دریافت کرد. او در نهایت، در ۱۷ اکتبر ۲۰۱۴ میلادی در بیمارستان توکیو درگذشت.

۲. تحلیل دیدگاه ایموتو

ماسارو ایموتو می‌کوشد تا جهان‌بینی یا تقریری خاص مبتنی بر اصالت آب را شرح دهد. او به باور طالس که آب را به‌منزله آرخه قلمداد می‌کرد، استناد می‌کند و یا این نظریه فیزیکی ـ تکاملی که معتقد است نسل انسان از طریق شهاب سنگ‌ها به زمین آمده‌اند را این‌گونه تقریر می‌کند[۱] که منشأ آدمی در این سیاره از طریق بلورهای آب در شهاب سنگ‌ها بوده است. بدین‌سان، او معتقد است که منشأ کل حیات از کائنات بوده است؛ اما به شکل جزئی‌تر، از این باور مبنایی می‌توان تحلیل اندیشه‌های او را آغاز کرد که آب از بدو حضور در زمین و با گذر از مناطق وسیعی که قبل از پیوستن به دریا طی کرده، تمام دانش و تجارب مسیر را در خود حفظ می‌کند و حاوی شعوری برآمده از این تاریخ و تجارب به حساب می‌آید؛ به عبارت دیگر، آب در هر شرایط و موقعیتی حاوی تمام اطلاعات گذشته خود است. درواقع، آب نه‌تنها منعکس‌کننده موقعیت جغرافیایی پیرامون خود است که همچنان، وضعیت آگاهی و فضای روانی پیرامون خود را بازگو می‌کند. به‌هرحال «آب در نشان دادن محیط خود قدرتی اسرارآمیز دارد. شاید بتوان گفت که آب طرحی کلی از واقعیت است». (ایموتو، ۱۳۸۷: ۱۸) بر اساس این، اگر آب طرح کلی از واقعیت را منعکس می‌کند، می‌توان از آن بسیاری درس‌ها را آموخت:

> آب خیلی چیزها به من آموخته است. من مطالبی در مورد خودم، خانواده‌ام، کارم، جامعه‌ام، ملتم، دنیا، کائنات، انرژی، حیات، بیماری، زندگی پس از مرگ و طبیعت یاد گرفته‌ام. (همان: ۳۸)

ایموتو برای اثبات چنین ادعاهایی به آزمایش‌هایی که خود انجام داده استناد کرده و براساس نتایج آن، برخی نظریه‌های علمی درباره آب را تفسیر به رأی می‌کند. آزمایش‌های پایه‌ای او حول عکس‌برداری از کریستال‌های آب انجام شده است. مبنای آزمایش‌های او بر این نظریه در مکانیک کوانتوم بنا شده که «هر شیئی چیزی به جز ارتعاش نیست». (ایموتو، ۱۳۹۷ الف: ۳۲) ازاین‌رو، معتقد است که کل کائنات در حال ارتعاش است و هر شیئی فرکانس مخصوص به خود را دارد. در این میان، آب به‌منزله یکی از اشیا این عالم، این قابلیت و یا شعور را دارد تا متأثر از فرکانس‌های گوناگون، حالات متفاوتی به خود بگیرید. این تغییر و تحول در آب را می‌توان از طریق کریستال‌های آب مشاهده کرد:

---

۱. برای تفصیل نگاه کنید به: ماسارو ایموتو، ۱۳۸۷: ۱۵.

> برای امتحان این مسئله، دو بطری شیشه‌ای را پر از آب کردم و روی یکی از بطری‌ها برچسبی با نوشته «متشکرم» زدم و روی بطری دیگر، برچسبی با نوشته «تو احمقی»، به گونه‌ای که آب بتواند نوشته را بخواند. آب دو بطری مشابه بودند، سپس هر دو را در فریزر گذاشتم. نتیجه کار بیش از پیش از فرضیه من جانب‌داری کرد. آبی که در بطری «متشکرم» بود، بلورهای شش ضلعی زیبایی تشکیل داد؛ درحالی‌که بطری «تو احمقی» بلورهایی نامنظم و شکسته تحویل داد. اگر آب اطلاعات را جمع‌آوری و بلورهایش خصوصیات آن را منعکس می‌کند، بدین معناست که کیفیت آب براساس اطلاعات دریافتی‌اش دگرگون می‌شود؛ به‌عبارت‌دیگر، اطلاعاتی که ما به آب می‌دهیم، کیفیت آن را تغییر می‌دهد. (ایموتو، ۱۳۹۷ ب: ۲۷)

وی انبوهی از عکس کریستال‌های متفاوت آب که در جوار کلمات گوناگون قرار گرفته‌اند را در کتاب‌های خود انتشار داده است. او در این آزمایش‌ها که در اغلب کتاب‌هایش به‌ویژه در رساله «***تأثیر دعا بر روی آب***» بیان شده، مدعی است که کریستال‌های آب در جوار کلماتی نظیر خدا، عشق، اسامی ادیان و یا در برابر اصواتی نظیر سرودهای مذهبی، دعاخوانی، عبارات محبت‌آمیز و یا در برابر نمادها و تصاویری نظیر عکس مناظر طبیعی، عکس اماکن و نمادهای مذهبی به شکل منظم، زیبا و درخشان در می‌آیند و در محیط ثابت و شرایط یکسان، کریستال‌های همان آب در جوار کلماتی نظیر شیطان، جنگ، اسامی بیماری‌ها و یا در برابر اصواتی نظیر موسیقی هوی‌متال، توهین به مقدسات و یا در برابر نمادها و تصاویری نظیر عکس ۶۶۶ و یا عکس‌های دلخراش به شکل نامنظم، نامتقارن و کدر شکل می‌گیرند.

۲ ـ ۱. آب و مسئله خودشناسی

اما نقطه عطف نتایج آزمایش‌های ایموتو در این واقعیت است که حدود ۷۰ درصد از وزن انسان متشکل از آب است. درواقع، اگر آب منعکس‌کننده ارتعاشات بیرونی است، انسان نیز حسب این واقعیت فیزیکال که هنگام تولد حدود ۹۰ درصد، هنگام بلوغ حدود ۷۰ درصد و هنگام پیری حدود ۵۰ درصد از وزن خود را به آب اختصاص داده، یکسره متأثر از ارتعاشات و تأثیرات مثبت یا منفی آن بر آب بدن خویش خواهد بود.

> ازآنجاکه کیفیت آب براساس پیام‌ها و اطلاعات داده شده به آن، بهتر یا بدتر می‌شود، پیامد پیام‌ها و اطلاعات دریافتی انسان هم که اساساً بدنش از آب تشکیل

شده است، به‌همین‌صورت خواهد بود. وقتی پیامی مثبت و خوب دریافت می‌کنیم، ذهن و جسم مان سالم‌تر می‌شود و برعکس، وقتی اطلاعاتی منفی بگیریم، بیمار می‌شویم». (همان: ۳۱) ضمن آنکه آب می‌تواند آگاهی شخصی و جمعی آدمی را منعکس کند؛ درواقع، اگر حدود ۷۰ درصد از وزن آدمی متشکل از آب است، آگاهی انسان نیز می‌تواند بر ساختار مولکولی آب اثر گذاشته و به تغییرات اساسی در خود و دیگران دامن زند. «آب قادر است آنچه در ذهن ما می‌گذرد را آشکار و ضمیر ناخودآگاه ما را بیدار کند. (ایموتو، ۱۳۸۹: ۱۰)

براساس این، درک ما از خویشتن متوقف بر درک تغییرات پیرامونی از طریق تأثیر آنها بر آب تشکیل‌دهنده ما است. «ما آب هستیم. بااین‌حال، به سختی این مطلب را درک می‌کنیم. درنتیجه، زیاد از خودمان شناخت نداریم»؛ (ایموتو، ۱۳۸۷: ۸۱) به عبارت دیگر، اگر آب تمام تاریخ خود را حمل می‌کند، همان‌طور که ما حمل می‌کنیم؛ بنابراین، بلورهای یخ به‌گونه‌ای پایان‌ناپذیر و ابدی با روح و روان بشر پیوند دارند. وقتی فکر می‌کنم چرا بلورهای یخی این همه آدم را مخاطب قرار داده است، متوجه می‌شوم دلیلش این است که آنها حاوی کلید بازگشایی رمز و راز کائنات هستند، کلیدی که می‌تواند دریچه ذهنی را که ایجاب می‌کند، نظم و انضباط کائنات و نقش خودمان را در آن درک کنیم، بگشاید. آب آیینه روح‌وروان است و وجوهی متعدد دارد که از طریق تنظیم خودش با ذهن بشر تشکیل می‌شود. (ایموتو، ۱۳۹۷ الف: ۳۱)

ایموتو به تشریح ایده خود پرداخته و ابراز می‌دارد که نخست، زبان رایجی که همواره انسان‌ها به‌دنبال آن بوده‌اند را می‌توان در بلورهای آب پیدا کرد؛ به عبارت دیگر، می‌توان منشأ، مفهوم و اهمیت زبان را از طریق بلورهای آب تشخیص داد. دوم، کریستال‌های آب، سرنخی برای درک ماهیت انرژی و ابعاد آن را در اختیار آدمی گذاشته و درک بهتری از مذهب و دعا ارائه می‌دهد. درواقع، آب می‌تواند حس عمیق‌تری از ارتباط میان بشر و کائنات را انتقال دهد. سوم اینکه، تحقیق بر کریستال‌های آب روشن می‌سازد که چرا روش‌های درمانی دیگر مؤثر هستند. همچنین، این آزمایش‌ها روشن می‌سازد که چرا موسیقی مرد را شفا می‌دهد و به ما نشان می‌دهد که نقاشی، مجسمه‌ها و سایر کارهای هنری حاوی مفهوم عمیق‌تری هستند. (ایموتو، ۱۳۸۹: ۱۱) ایموتو از یافته آزمایشات این نتیجه را می‌گیرد که آب تأثیر فراوانی بر مردم و جامعه انسانی گذاشته و به‌منزله هوش یکپارچه‌ای عمل می‌کند که بیانگر تأثیر افکار، گفتار، احساسات، روابط و تعاملات انسانی است.

۲ ـ ۲. آب و مسئله بهبودی

آب تأثیر مستقیمی بر بهبودی دارد. مراد از بهبودی نیز به دو گونه است: نخست، به‌معنای عام که اشاره به بهبود معنوی سبک زندگی دارد:

> بلورهای آب سرشار از درس‌هایی است که به ما می‌آموزد چگونه زندگی کنیم. (ایموتو، ۱۳۹۷ الف: ۹)

و یا آنگاه که می‌گوید:

> هر روز بیش‌ازپیش متوجه می‌شوم مردم باید به چه شیوه‌ای زندگی کنند. مردم چطور می‌توانند زندگی سالم و شادی داشته باشند؟ جواب این است: پالایش آبی که هفتاد درصد از بدن انسان را تشکیل می‌دهد. (همان: ۱۵)

دوم، به‌معنای خاص که به بهبودی بیماری‌های جسمی و روانی اشاره می‌کند:

> من با اداره کردن دستگاه اندازه‌گیری هدو ـ ارتعاش ـ و تولید آب هدو و معالجه بعضی از بیماری‌ها در بسط و گسترش روش عکس‌برداری از بلورهای آب موفق شدم. (ایموتو، ۱۳۸۹: ۲۱)

فلسفه تأثیر آب بر بهبود کیفیت زندگی و علاج بیماری‌ها نیز براساس این مؤلفه‌ها است که بدن متشکل از آب است. آب منعکس‌کننده ارتعاش کلمات و شرایط مثبت یا منفی است و ازاین‌رو، با ارتعاشات مثبت می‌توان به بهبود جسمی و روانی دست یافت. ایموتو از این شیوه تحت‌عنوان «طب هدو»[1] یاد می‌کند. طب هدو برمبنای ارتعاش و طنین عمل می‌کند. ارتعاش اورگانیک بدن قرین حالت سلامتی و تندرستی است. هرگاه و به هر دلیل ارتعاشات سلولی بدن دچار اختلال شود، حالت بیماری و نابسامانی پدیدار می‌شود. طبق این الگو می‌توان به سلول‌های نابسامان ارتعاش بیرونی همسان با ارتعاش اورگانیکی آنها را وارد کرد تا سلول‌ها ارتعاش خود را طبق آن مدل بیرونی همنوا کرده و به تعادل و بهبودی دست یابند. ازاین‌رو، منشأ بیماری ناشی از فقدان ارتعاش ذاتی اجزا بدن است؛ زیرا «سلول‌ها، مولکول‌ها، اتم‌ها و اجزای اتم‌ها ارتعاش ذاتی خود را دارند. وقتی کل ارتعاشات خوب پیش برود، بدن ما به زیبایی ارکستری عالی کار می‌کند. اگر اختلالی در ارتعاش پیش بیاید، ناسازگاری ایجاد می‌کند». (ایموتو، ۱۳۹۷ ب: ۴۸) وانگهی، منشأ علاج ناشی از اصلاح و بازگرداندن ارتعاش ذاتی به اجزا بدن است. چنانچه به‌زعم ایموتو

1. Hado Medicine.

درمانگران توانایی دارند که ارتعاشی خوب برای بیمار بفرستند تا الگوهای ارتعاشی غیرعادی آنان اصلاح و ترمیم شود. (همان: ۳۸)

بدین‌سان، ایموتو برای بهبود وضعیت جسمی ـ روحی و ارتقای معنوی به ابراز توصیه‌هایی نظیر عبادت، تجسم خلاق، تفکر مثبت، دعا، نیایش و ... اقدام می‌کند که از آن میان، دو مورد از اهمیت بیشتری برخوردار است:

نخست، ازآن‌رو که بهترین، زیباترین و شفاف‌ترین بلور آب در مجاورت ارتعاش واژه «عشق و قدردانی» شکل گرفته، لاجرم عشق‌ورزی و قدردانی بیشترین تأثیر را در ارتقای روابط و کیفیت معنوی انسان‌ها خواهد داشت. «چگونه می‌توانیم راه زندگی‌مان را پیدا کنیم؟ من دائم بر اهمیت عشق و قدردانی تأکید کرده‌ام. قدردانی، قلبی سرشار از عشق می‌آفریند. عشق است که احساس قدردانی را به مسیری صحیح هدایت می‌کند. همان‌طور که بلورهای آب نیز به ما نشان می‌دهند». (ایموتو، ۱۳۹۷ الف: ۱۳۱)

دوم، موسیقی درمانی از طریق تولید ارتعاشات همسان با ارتعاش طبیعی بدن جهت بهبودی عاطفی و جسمی است. بدین صورت که شخص می‌تواند موسیقی به همراه تصویری از بلور آب که متأثر از ارتعاش آن موسیقی شکل گرفته را انتخاب کند و تأثیرات شفابخش را با دیدن زیبایی آن بلور و شنیدن آن موسیقی دریافت کند. «شنوندگان در حین لذت بردن از موسیقی، نه‌تنها بیماری‌ها را کاهش می‌دهند، بلکه از آنها پیشگیری می‌کنند». (ایموتو، ۱۳۸۸: ۱۳) هرچند ایموتو این شیوه را به‌منزله رهیافتی می‌داند که در آینده به کمال می‌رسد، لکن در کتاب «***شفابخشی با بلورهای آب***» به آن پرداخته است. این کتاب مجموعه‌ای از تصاویر به‌همراه لوح فشرده قطعات موسیقی از بدرژیخ اسمتانا، [1] یوهان اشتراوس دوم، [2] کلود دبوسی، [3] ریچارد واگنر [4] و ... به‌منظور شفابخشی است.

۳. تحلیل انتقادی دیدگاه ایموتو

از جنبه‌های گوناگون می‌توان به‌تحلیل انتقادی دیدگاه ماسارو ایموتو اقدام کرد. چنانچه، می‌توان به نقد الهیاتی اندیشه‌های او نیز پرداخت. طبق این رویکرد، شاید بیش از همه باید به این نکته اشاره کرد که گزاره‌های الهیاتی ـ اسلامی عباراتی واقع‌نما و همچون محمولاتی منطبق بر موضوعات عینی هستند. طبق این رویکرد، نیایش اولاً و بالذات موضوعیت ندارد؛ بلکه آنچه تمنا و دعا را در

1. Bedrich Smetana.
2. Johann Strauss II.
3. Claude Debussy.
4. Richard Wagner.

معرض داوری خوب و بد قرار می‌دهد، «متعلق» تمنا و دعا است. درواقع، دعا و نیایش امری پسندیده محسوب می‌شود، اگر متعلق آن الوهیت و امر الوهی باشد. حال آنکه چنین به نظر می‌رسد که در اندیشه ایموتو، صرف دعا و نیایش موضوعیت دارد. چنین نگرش‌هایی در اندیشه او به نسبیت‌گرایی ختم شده و درنهایت، پلورالیسم معنوی را تداعی می‌کند. با این همه، ما در این پژوهش تلاش می‌کنیم بر انتقاد غیرالهیاتی ـ اسلامی تمرکز کرده و ایرادها و تناقضات درونی اندیشه ایموتو را نشان دهیم. زیرا این نحوه از بررسی انتقادی می‌تواند برای مخاطب غیرمسلمان نیز سودمند باشد.

فارغ از دسته‌بندی انواع رویکردهای انتقادی، به اندیشه ایموتو تأکید می‌شود که حداقل از دو موضع ـ اگرچه بحث‌برانگیز و قابل‌توجه ـ صرف‌نظر می‌کنیم: نخست، بررسی صحت‌وسقم آزمایش‌هایی که ایموتو مدعی آن بوده است. هرچند افرادی نظیر ویلیام تیلر[1] ـ استاد علوم و مهندسی مواد در دانشگاه استنفورد ـ معتقد است که نتایج آزمایش‌ها نمی‌تواند ادعاهای ایموتو را اثبات کند؛ زیرا ایموتو دیگر عوامل بلورشدگی آب را کنترل و تحلیل نمی‌کند؛ (Tiller, 2004: 18) به عبارت دیگر، اگرچه برخی از پژوهشگران علوم تجربی نظیر هریت هال، [2] تیلور ولک، [3] استفاون کیزلینگ[4] و دیگران به انتقاداتی درباره آزمون تجربی ایموتو پرداخته و آزمایش‌های وی بر بلور آب را به فقدان کنترل کافی در آزمایش‌ها، فقدان ارائه جزئیات کافی از نتایج آزمایش‌ها، نامعتبر بودن شرایط آزمایشگاهی، تحریف نتایج آزمایشات، نادیده گرفتن خطاهای آزمایش و ... متهم کرده‌اند؛ لاجرم، ما در این تحلیل به جنبه‌های تجربی ـ آزمایشگاهی بحث تمرکز نخواهیم کرد.

دوم، تمرکز بر موضع غیرعلمی ـ معرفتی؛ هرچند افرادی نظیر ویلیام ریول[5] ـ بیوشیمیست و استاد دانشگاه کرک ـ به عدم‌انتشار یافته‌های ایموتو در قالب ادبیات علمی و دانشگاهی انتقاد کرده و آن را نشانه‌ای از عدم‌صحت یافته‌های او می‌داند؛ زیرا در غیراین‌صورت، انتقال یافته‌ها در قالب ادبیات عملی می‌توانست شهرت، مقام و ثروت بیشتری را برای ایموتو به ارمغان آورد؛ (Reville, 2011: 14) به عبارت دیگر، هرچند ایموتو در کنار بیان آموزه‌ها به فروش «آب هدو»[6] اشتغال داشت و با بیان عباراتی نظیر اینکه «آب هدو قادر است هدو را حتی به ریزترین اجزای اتم برساند،

1. William Tiller.
2. Harriet Hall.
3. Tyler Volk.
4. Stephen Kiesling.
5. William Reville.
۶. آب هدو شامل بطری آبی است که در مجاورت ارتعاش تصویری زیبا، موسیقی روح‌بخش، واژه‌ای مثبت و ... قرار گرفته است.

درحالی‌که داروهای تجویزی در طب غرب فقط تا مرحله سلولی می‌رود و این خود نقطه ضعف طب غرب است» (ایموتو، ۱۳۹۷ ب: ۴۷) موجب شد تا بسیاری به انتقاد وی پرداخته و این شیوه را نوعی سودجویی مالی به حساب آورند؛ لکن ما در این تحلیل از بررسی این موضع خودداری کرده و یکسره به جنبه معرفتی تمرکز خواهیم کرد.

۳ ـ ۱. واکنش هوشمند

اکنون با نگریستن به کل ایده ایموتو باید از خود پرسید که آیا او در بیان نظرش درباره نسبت «آب، ارتعاش و معنویت» موفق بوده است؟ آیا او توانسته یک نگرش منسجم یا سیستم پیوسته از افکارش را به‌دست دهد؟ البته او کوشید تا بینش یکپارچه‌ای را ارائه کرده و آن را از یک اصل یگانه استنتاج کند. درواقع، می‌توان ادعاهای ایموتو درباره این نسبت را در سطوح گوناگون بازشناسی کرد؛ اما تمامی این سطوح به یک اصل مبنایی وابسته بوده و اعتبار خود را از آن وام می‌گیرند، اینکه آب در برابر اشیا پیرامون واکنش معناداری نشان می‌دهد.

به نظر می‌رسد که ایموتو واکنش معنادار بلورها را به‌منزله هوشمندی آب قلمداد می‌کند؛ این ادعا را می‌توان از کلیت آموزه‌های وی استنباط کرد. در اندیشه او، آب همانند ضبط صوت نیست که صرف اطلاعات را در خود ذخیره کرده و آنها را بازگو کند؛ بلکه آب نسبت به اطلاعات پیرامون واکنش پرمفهوم و کنایه‌آمیز نشان می‌دهد. درواقع، چنین استنباطی را می‌توان در این عبارت ایموتو دریافت:

> ... برای امتحان این مسئله، دو بطری شیشه‌ای را پر از آب کردم و روی یکی از بطری‌ها برچسبی با نوشته «متشکرم» زدم و روی بطری دیگر، برچسبی با نوشته «تو احمقی»، به‌گونه‌ای که آب بتواند نوشته را بخواند. آب دو بطری مشابه بودند، سپس هردو را در فریزر گذاشتم. نتیجه کار بیش‌ازپیش از فرضیه من جانبداری کرد ... . (ایموتو، ۱۳۹۷ ب: ۲۷)

اما چگونه آب می‌تواند معانی و ذهنیات را منعکس کند؛ درحالی‌که ذهن ظرف علم و نامحدود است. اجسام به‌دلیل مقاربت با ماده محدود هستند و توان انعکاس آنچه در ضمیر است را ندارند.[۱]

به‌زعم ایموتو، آب نه‌تنها منعکس‌کننده موقعیت جغرافیایی پیرامونی است که وضعیت آگاهی و فضای روانی پیرامون خود را بازگو می‌کند. ازهمین‌روست که تأکید دارد «آب در نشان دادن محیط خود قدرتی اسرارآمیز دارد. شاید بتوان گفت که آب طرحی کلی از واقعیت است»؛ (ایموتو، ۱۳۸۷:

---

۱. برای تفصیل نگاه کنید به: سبزواری، ۱۴۲۲: ۴ / ۱۵۹ ـ ۱۴۵.

۱۸) اما تمام شکل‌ها و احوالاتی که آب به خود می‌گیرد، به‌منزله اعراض و امکان استعدادی آن به حساب می‌آید که امری زوال‌پذیر است. درواقع، این صفت به‌منزله ویژگی جسم به حساب می‌آید؛ چون جسم یعنی «امر طویل عریض عمیق»[1] همواره در مرتبه صورت نوعیه‌ای متقوم است. (ابن‌سینا، ۱۳۷۹: ۲ / ۱۰۱)

آب همانند هر جسم دیگری متغیر است:

> هنگامی که آب منجمد می‌شود، همان بلور هرگز دوبار ظاهر نمی‌شود، دقیقاً همان‌طور که هیچ دو برف دقیقاً یکسان نیستند. (Emoto, 2005: 82)

توضیح ایموتو درباره پذیرش اشکال گوناگون بلورهای آب نیز گواهی بر این ادعا است. پذیرش شکل‌های گوناگون که همواره در طول تاریخ و با گذر آب از مناطق وسیع رخ داده و نوعی شعور و آگاهی آب قلمداد شده و ایموتو مدعی استخراج این آگاهی از آب است، با تغییر و زوال‌پذیری آب منافات دارد. درواقع، ماده به‌مثابه امر متغیر و ناپایدار نمی‌تواند از چنین هوش و آگاهی در سطح انسان برخوردار باشد؛ به‌گونه‌ای که در برابر امور پیرامون رفتارهای منحصربه‌فرد نشان داده و مخزن چنین ادارکی نیز تلقی شود. البته تمام موجودات به تصریح برخی از آیات و روایات دارای درجه‌ای از هوشمندی هستند و بر همین اساس به تسبیح خداوند نیز مشغول‌اند.[2] لکن تفاوت فاحشی میان ادارک و شعور موجودات است و این تفاوت نیز به «وجود» هر موجودی باز می‌گردد. به عبارت دیگر، تفاوت سطوح ادارکی ناشی از تفاوت در مراتب وجود است:

> هر موجودی به همان مقدار که از وجود بهره برده است، حظّی از شعور و ادراک نیز دارد. (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۳ / ۱۵۱)

می‌دانیم که وجود به‌مثابه یک مشترک معنوی دارای مراتب تشکیکی است. در غنی‌ترین مرتبه یعنی در مرتبه وجود آدمی نیز قوه عاقله ظهور و بروز می‌یابد. ناطقیت به‌منزله فصلِ منطقی انسان موجب عمیق‌تری سطح آگاهی و ادارک خواهد بود؛ به‌گونه‌ای که این سطح از آگاهی و اختیار را نمی‌توان برای دیگر موجودات قائل شد.

---

۱. برای نمونه، نگاه کنید به: ملاصدرا، ۱۹۸۱: ۲ / ۸.

۲. برای نمونه، در آیه کریمه چنین آمده است. «تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ» (اسرا / ۴۴) هفت آسمان و زمین و هر که در آنهاست همه به ستایش و تنزیه خدا مشغولند و موجودی نیست در عالم جز آنکه ذکرش تسبیح و ستایش حضرت اوست و لیکن شما تسبیح آنها را فهم نمی‌کنید.

در فلسفه می‌خوانیم که خردمندی جز در حصول صورت معقول نزد عاقل نیست: «**کل عاقل یجب ان یکون مجردا عن الماده**» (ابن‌سینا، ۱۳۶۴: ۱۷۴)؛ ازاین‌رو، «صورت معقوله نه دارای وضع است و نه به‌هیچ‌وجه قابل قسمت مقداری است. در این هنگام گفته می‌شود چیزی که به‌هیچ‌وجه نه دارای وضع است و نه قابل قسمت مقداری، حصول آن برای یک امر مادی هرگز امکان‌پذیر نیست»؛ (ابراهیمی دینانی، ۱۳۸۰: ۱ / ۳۰۲) بنابراین، کسب صورت معقول برای ماده که امری متغیر و مرکب است، امکان پذیر نیست؛ به عبارت بهتر، هوشمندی آب و انتقال آگاهی از گذشتگان به‌واسطه آب مسئله‌ای ناممکن است.

۳ ـ ۲. تسری حکم

ادعای ایموتو را با تسامح می‌توان تحت دو مقدمه و یک نتیجه در نظر گرفت. مقدمه اول اینکه به آزمایش ثابت شد که آب متأثر از اشیا و اعمال پیرامونی به بلورهای منظم یا نامنظم تغییر شکل می‌دهد.[1] ازاین‌رو، ایموتو ابراز می‌دارد که «آب در نشان دادن محیط خود قدرتی اسرارآمیز دارد». (ایموتو، ۱۳۸۷: ۱۸) مقدمه دوم اینکه، حدود هفتاد درصد از وزن انسان متشکل از آب است؛ از این‌رو، ایموتو می‌گوید:

> ما آب هستیم. بااین‌حال، به‌سختی این مطلب را درک می‌کنیم. درنتیجه، زیاد از خودمان شناخت نداریم. (همان: ۸۱)

بنابراین، از این دو قضیه چه نتیجه‌ای می‌توان گرفت؟ با تسامح اینکه، آب درون بدن انسان نیز متأثر از اشیا و اعمال به بلورهای منظم یا غیرمنظم تغییر شکل می‌دهند. این نتیجه‌گیری درون مایه تجربی داشته و برای اثبات قطعیت آن باید به آزمایش تجربی متوسل شد؛ چون آب درون بدن انسان با یک لیوان آب که موضوع آزمایش ایموتو واقع شده، تفاوت محیطی دارد. با این همه، حتی اگر اکنون صحت این نتیجه را مسلم فرض کنیم؛ دیگر نمی‌توان از نتیجه یادشده فراتر رفت؛ زیرا خود این نتیجه نیز برای تأیید نهایی محتاج راستی آزمایی تجربی است.

امتناع تسری نتیجه را می‌توان با ادبیاتی دیگر نیز توضیح داد؛ اینکه رابطه میان مقدمات و نتیجه در قیاس، رابطه علت و معلولی است و معلول از علت تامه خود تخلف ندارد: «**تخلف المعلول عن العله التامه محال**»؛ (ابن‌سینا، ۱۳۷۹: ۱۰۷) در غیر این صورت، اصل علیت نقض شده و دیگر نمی‌توان هیچ قانون کلی و قطعی را در هیچ علمی به اثبات رسانید. در این میان، حد وسط نقش اصلی را در رابطه

1. See: Emoto, The Healing Power of Water, 2008.

علت و معلولی ایفا می‌کند که آن نیز یا واسطه در ثبوت و «برهان لم» و یا واسطه در اثبات و «برهان ان» است؛ بنابراین، اگر قیاس با تمام شرایط لازم اقامه شود، دیگر راهی برای تسری نتیجه خارج از مقدمات وجود ندارد؛ مگر اینکه دلیل اخص یا اعم از مدعا باشد. در غیر این صورت، دخل‌وتصرف در نتیجه و تسری بلاوجه نتیجه، به‌مثابه انجام مغالطه در برهان است. ازاین‌رو، اگر شکل اول برهان در منطق را در نظر بگیریم، رسیدن به نتیجه، نه‌تنها بدیهی نیست که ازجمله اولیات به حساب می‌آید؛ اولیاتی که به‌صرف تصور، تصدیق را به‌دنبال دارد؛ در غیر این صورت، هرگونه تسری در نتیجه، به‌منزله انجام مغالطه به حساب می‌آید.

حال به ادعای ایموتو باز گردیم؛ اینکه اگر با تسامح آن نتیجه‌گیری را بپذیریم؛ باید به محدوده نتیجه متعهد بود؛ چون در غیر این صورت، مرتکب نوعی مغالطه شده‌ایم. بدون شک، هرگونه بسط نتیجه مستلزم اقامه دلیل و آزمایش جدید است. حال آنکه ایموتو به این مسئله توجه نمی‌کند؛ ایموتو منظم یا غیرمنظم شدن بلورهای آب[1] در بدن انسان به‌واسطه اشیا و اعمال ـ اگر اصل مدعا صادق باشد ـ را به تحقق سلامتی و بیماری انسان تسری می‌دهد. او می‌گوید:

> ازآنجاکه کیفیت آب بر اساس پیام‌ها و اطلاعات داده شده به آن، بهتر یا بدتر می‌شود، پیامد پیام‌ها و اطلاعات دریافتی انسان هم که اساساً بدنش از آب تشکیل شده است، به همین صورت خواهد بود. وقتی پیامی مثبت و خوب دریافت می‌کنیم، ذهن و جسم مان سالم‌تر می‌شود و برعکس، وقتی اطلاعاتی منفی بگیریم، بیمار می‌شویم. (ایموتو، ۱۳۹۷ ب: ۳۱)

او حتی به این فراروی نیز بسنده نکرده و ابراز می‌دارد که منظم یا نامنظم شدن بلورها دال بر «خوب» یا «بد» بودن امر مجاور است و متأثر از آن، به ابراز باید و نبایدهای تشریعی نیز می‌پردازد؛ درحالی‌که زیبا بودن کنش تنها چیزی است که از شکل‌های زیبای آب به‌دست می‌آید و تفسیر آنها به‌عنوان باید و نبایدهای تشریعی صرف خیال‌پردازی و فاقد دلیل و استدلال است. اینها جملگی ادعاهایی است که به‌زعم ایموتو از آن دو مقدمه به‌دست می‌آید.

---

۱. همچنین، می‌توان بحث مبسوطی درباره ماهیت نظم و زیبایی طرح کرده و درباره داوری آدمی در منظم دانستن و زیبا خواندن اشیا به تفصیل سخن گفت. می‌دانیم که در تاریخ فلسفه هنر درباره ماهیت زیبایی نگرش‌های متنوعی وجود دارد و اینکه اساسا می‌توان درباره تطبیق نگرش هر فرد انسانی به منظم خواندن یا بی‌منظم دانستن هر امری ازجمله بلورهای آب سخن گفت. درمجموع، نوع نگاه فردی و سلیقه شخصی در این داوری نقش مهمی دارد؛ چه‌بسا، نزد فردی یک بلور آب در عین بی‌نظمی زیبا و کامل به نظر آید.

۳ـ۳. تشبه امر (خَلط مبحث)

آموزه‌های ایموتو درباره آب بر اساس ذوق و سلیقه است. این باورها که مستند به‌دلیل و برهان نیست؛ اغلب چنان پرمخاطره است که خواننده را به‌درستی متوقع بیان استدلال می‌کند. برای نمونه، اینکه ایموتو می‌گوید:

> آب آموزنده مطالبی در مورد خود، خانواده، کار، جامعه، ملت، دنیا، کائنات، انرژی، حیات، بیماری، زندگی پس از مرگ و طبیعت است. (ایموتو، ۱۳۸۷: ۱۸)

بر چه استدلالی استوار است؟ در اندیشه ایموتو تمامی این ادعاها ریشه در واکنش بلور آب نسبت به اشیا پیرامون است که در آزمایشگاه به اثبات رسیده است. درواقع، بلورهای آب نسبت به اشیا واکنش منظم یا غیرمنظم نشان می‌دهند. اگر بدون مناقشه بپذیریم که تمام آزمایش‌های ایموتو در شرایط صحیح انجام شده و همه از اعتبار تجربی برخوردار باشند؛ به‌صرف نتایج آزمایشگاهی می‌توان اعتقاد یافت، حال آنکه ایموتو در شرح آن، دچار تشبه امر یا خلط مبحث شده است؛ به این معنا که کلامی را به‌قصد مشاغبه یا سفسطه با کلام دیگر همراه کرده و یکی را جای دیگری می‌نشاند.

برای نمونه، وقتی ایموتو می‌گوید:

> مردم چطور می‌توانند زندگی سالم و شادی داشته باشند؟ جواب این است: پالایش آبی که هفتاد درصد از بدن انسان را تشکیل می‌دهد. (ایموتو، ۱۳۹۷ الف: ۱۵)

به این نکته توجه ندارد که پدیده‌های مادی علل بی‌شماری دارند و همه این علل مانند«علل معد» به حساب می‌آیند و اینکه «علت معده اثری در معلول نمی‌گذارد و تنها وسیله انتقال اثر به آن است؛ علت معده، متأثر را برای پذیرش اثر به مؤثر نزدیک می‌کند و پس از ایجاد در رابطه بین مؤثر و متأثر خود رخت برمی بندد». (جوادی، ۱۳۸۲: ۷ / ۳۸۸) اینکه اگر قرار باشد آدمی زندگی سالم و شادی داشته باشد، نیازمند تجمیع مجموعه‌ای از علل گوناگون است؛ باید مجموعه‌ای از نیازهای مادی، روانی و روحی انسان برطرف شود تا به‌سوی زندگی مطلوب متمایل شود و صرف منظم شده بلورهای آب موجود در بدن انسان نمی‌تواند چنین وضعیتی را برای انسان به ارمغان آورد. ضمن آنکه علل در عالم ماده بی‌شمار است و انحصار پدیده‌ای در علت جسمانی می‌تواند مستلزم تناقض باشد. درواقع، تأثیر و تأثرات بر شیء در عالم ماده به اندازه اشیا در عالم ماده است.

همچنین، ایموتو می‌گوید:

> سلول‌ها، مولکول‌ها، اتم‌ها و اجزای اتم‌ها ارتعاش ذاتی خود را دارند. وقتی کل ارتعاشات خوب پیش برود، بدن ما به زیبایی ارکستری عالی کار می‌کند. اگر اختلالی در ارتعاش پیش بیاید، ناسازگاری ایجاد می‌کند. (ایموتو، ۱۳۹۷ ب: ۴۸)

در این ادعا نیز امر بر ایموتو مشتبه شده و به این نکته توجه نکرده است که «علامت» غیر از «علت» است.

۴. نتیجه

به نظر می‌رسد که نظریه ایموتو درباره نسبت «آب، ارتعاش و معنویت» از انسجام کافی برخوردار نیست و تلاش او برای ارائه خوانش یکپارچه از این نظریه نیز موفقیت‌آمیز نبوده است. ازاین‌رو، در این مقاله و برای اثبات این مدعا از بررسی صحت‌وسقم تجربی آزمایش‌ها صرف‌نظر کرده و همچنین، گرایش‌های احتمالی و غیرعلمی ـ معرفتی وی را نادیده می‌گیریم. بدین‌سان، با تمرکز به باورهای معرفتی ـ فلسفی و در قالب سه مسئله به تحلیل انتقادی نظریه ایموتو اقدام کردیم:

نخست، اگرچه «هر مدرَکی با آنچه ادراک می‌کند، شباهت دارد»؛ (ملاصدرا، ۱۹۸۱: ۸ / ۲۸۲) اما این قاعده اقتضائات زیادی دارد که اساساً نسبت آن با امر مادی منتفی است؛ زیرا علم و ادراک با امر مادی که متغیر و متکثر بوده، ناسازگار است. به عبارت دیگر، ماده مانند امر متغیر و ناپایدار نمی‌تواند امری هوشمند و آگاه باشد و خردمندی نیز جز در حصول صورت معقول، نزد مجرد نیست؛ بنابراین، کسب صورت معقول برای آب و انتقال آگاهی از گذشتگان به‌واسطه آب امری محال است.

دوم، مدعای معنویت‌گرایی از طریق کریستال‌های آب را می‌توان در یک شبه قیاس سامان داد. نتیجه این شبه قیاس ـ هرچند که خود محل تردید بوده و نیازمند راستی‌آزمایی تجربی است ـ می‌گوید: آب درون بدن انسان نیز متأثر از اشیا و اعمال به بلورهای منظم یا غیرمنظم تغییر شکل می‌دهند. حال آنکه ایموتو به لوازم مقدمات و حدود نتیجه متعهد نبوده و با سرایت نتیجه به احکام دیگر مرتکب سفسطه می‌شود.

سوم، ایموتو در بیان برخی از ادعاها مرتکب خلط مبحث شده است. برای نمونه، به این مسئله متفطن نیست که پدیده‌های مادی علل بی‌شماری دارند و همه این علل مانند «علل معد» به حساب می‌آیند و اینکه اگر قرار باشد آدمی زندگی سالم و شادی داشته باشد، نیازمند تجمیع مجموعه‌ای از علل گوناگون است؛ او توجه ندارد که علل در عالم ماده بی‌شمار هستند و انحصار پدیده‌ای در علت جسمانی می‌تواند مستلزم موارد نقض باشد.

منابع و مآخذ

۱. ***قرآن کریم***.

۲. ابراهیمی دینانی، غلامحسین، ۱۳۸۰، ***قواعد کلی فلسفی در فلسفه اسلامی***، تهران، پژوهشگاه علوم‌انسانی و مطالعات فرهنگی.

۳. ابوعلی سینا، ١٣٦٤، ***النجاه من الغرق فی بحر الضلالات***، محمدتقی دانش پژوه، تهران، دانشگاه تهران.

٤. ابوعلی سینا، ۱۳۷۹، ***الاشارات والتنبیهات***، شرح نصیرالدین طوسی و شرح الشرح علامه قطب الدین رازی، تهران، مطبعه الحیدری.

۵. ایموتو، ماسارو، ۱۳۸۷، ***تصویری از عشق بر روی آب***، نفیسه معتکف، تهران، درسا.

٦. ایموتو، ماسارو، ۱۳۸۸، ***شفابخشی با بلورهای آب***، نفیسه معتکف، تهران، درسا.

۷. ایموتو، ماسارو، ۱۳۸۹، ***تأثیر دعا بر روی آب***، نفیسه معتکف، تهران، درسا.

۸. ایموتو، ماسارو، ۱۳۹۷ الف، ***پیام‌های نهفته در آب***، نفیسه معتکف، تهران، درسا.

۹. ایموتو، ماسارو، ۱۳۹۷ ب، ***نیروی حقیقی آب***، نفیسه معتکف، تهران، درسا.

۱۰. جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۸۲، ***رحیق مختوم شرح حکمت متعالیه***، قم، مرکز نشر اسراء.

۱۱. سبزواری، ملاهادی بن مهدی، ١٤٢٢، ***شرح المنظومه***، شرح حسن حسن زاده آملی، تهران، نشر ناب.

۱۲. طباطبایی، محمدحسین، ١٣٧٤، ***تفسی‌رالمی‌زان***، مترجم: محمدباقر موسوی همدانی، قم، انتشارات جامعه مدرسین.

۱۳. ملاصدرا، محمدبن ابراهیم، ۱۹۸۱، ***الحکمه المتعالیه فی الاسفار الاربعه العقلیه***، بیروت، دار احیاء التراث العربی.

14. Emoto, Masaru, 2005, ***The Secret Life of Water***, David Thayne, New York, Atria
15. Emoto, Masaru, 2008, ***The Healing Power of Water***, New York, Hay House.
16. Reville, William, 2011, ***The pseudoscience of creating beautiful (or ugly) water***, The Irish Times, Dublin.
17. Tiller, William, 2004, ***What the Bleep do we Know!? A Personal Narrative***, Vision In Action, V 2 (3-4), p 17-20.